

Lena Gonäs och Jan Ch Karlsson

Temanummer om resor och arbete

Ett aktuellt begrepp i dagens regionalpolitiska debatt är regionutvidgning. Begreppet baseras på tanken att vi som arbetstagare har möjlighet att resa längre sträckor till vårt arbete och att vi har större möjlighet att välja var vi vill arbeta än tidigare. I det här temanumret av *Arbetsmarknad & Arbetsliv* vidgar vi diskussionen till att handla om resor och arbete.

Förhållandet mellan arbetet och övrigt liv diskuteras allt intensivare. Det finns både de som hävdar att arbetet allt mer inskränker familjelivet och de som menar att familjelivet i allt större utsträckning tar överhanden över arbetet. Den term som oftast används, även på svenska, för detta problemfält är ”work-life balance”. I sin artikel ”Tjänsteresor, tillgänglighet och relationen mellan arbete och familjeliv” lanserar *Ann Bergman* och *Per Gustafson* begreppet ”tillgänglighet” som ett komplement härtill. I vilken mån är människor tillgängliga för arbetet och i vilken mån för familjen? Det empiriska fältet utgörs av kvantitativa data från tre arbetsorganisationer, kallade Bruket, Banken och Högskolan. I centrum för analysen står tjänsteresor och deras relation till tillgänglighet för familjen respektive andra typer av tillgänglighet för arbetet. Tjänsteresor innebär ju en förskjutning av tillgängligheten från familj till arbete, särskilt om de medför övernattnings.

Tillgänglighet visar sig vara ett komplext fenomen med flera olika tendenser, även om de flesta inte är helt oväntade. Tillgängligheten för arbetet är större bland chefer och höga tjänstemän än bland anställda längre ned i hierarkierna, bland män än bland kvinnor och i kunskapsintensiva snarare än bland mindre kunskapsintensiva organisationer. Det förhållandet att tjänsteresor är ovanligare bland kvinnor har delvis att göra med att så få kvinnor finns på positioner högt upp i hierarkierna. Samtidigt är kvinnor betydligt mer tillgängliga för familjen än män – oberoende av position. Bergman och Gustafson diskuterar några intressanta implikationer av dessa empiriska mönster. De är inte bara, påpekar de, resultat av krav från arbetsgivare eller familj – de kan även vara resultat av vad människor vill. Tillgängligheten för arbetet hjälper till i karriären, den utgör en resurs för avancemang och för att få sådana jobb som man vill ha. Det innebär vidare att det även är ett konkurrensmedel att avstå från att vara tillgänglig för familjen, något som de flesta kvinnor har svårt att leva upp till. Genom att till exempel avstå från att resa i tjänsten förlorar de positioner. Författarna finner att de kunnat demonstrera fruktbarheten i begreppet tillgänglighet genom denna applikation på resande i arbetet.

I ett tidigare nummer av tidskriften (nr 3 2006) rapporterade *Gunilla Bergström* från sin undersökning av resande bland säljare. Då handlade det om resandets betydelse för arbetstillfredsställelsen. Nu gäller det "Ett könsperspektiv på resor i arbetet", närmare bestämt övernattningsresor, och framställningen bygger på intervjudata från samma yrkesgrupp. Det visar sig att tjänsteresor betyder olika saker för kvinnor och män. Bland de intervjuade är det enbart män som övernattar mycket ofta och enbart kvinnor som inte övernattar alls – och det gäller oberoende av resornas längd. Bland kvinnorna finns ett obehag vid tanken att vara ensam på en främmande plats, särskilt i offentliga sammanhang.

Männen betraktar övernattningarna som positiva på två olika sätt. Det ena är att de kan koppla av på hotellet eller komma ikapp med pappersarbetet, så att de slipper syssla med sådant när de är tillsammans med familjen under helgen; det andra innebär att det kan vara bra för förhållandet till fru och barn att vara åtskilda en tid och börja längta efter varandra. De kvinnor som övernattar försöker istället minska detta till ett minimum, så att de kan få vara med familjen så mycket som möjligt. Resandet får också helt olika konsekvenser för könen när det gäller hemarbetet. Männen resonerar på det sättet att eftersom de är borta, så blir det naturligt att deras partner sköter detta; kvinnorna, däremot, tycker att det är deras fel att jobbet håller dem borta från familjen, de tar därför ansvaret för hemarbetet när de väl är hemma. För männen innebär det att vara borta att de undandrar sig hemarbetet, för kvinnorna innebär det att de tar sig an hemarbetet. Man kan även uttrycka det som att männen reser ifrån familjeansvaret, medan kvinnorna har det med sig på resorna.

Ytterligare en aspekt på relationen mellan resande och arbete presenterar *Hans Olof Gottfridsson* i sin artikel. Här handlar det om valet av färdmedel för arbetspendlande småbarnsföräldrar. Valet mellan att ta bilen eller åka kollektivt för att lämna barn på dagis, hinna till jobbet i tid och sedan kanske utföra några ärenden på vägen hem är inte helt glasklart. Arbetsituation och omgivande förutsättningar som hushållens sammansättning, avstånd mellan arbete, dagis och kollektivtrafikens infrastruktur har betydelse. Naturligtvis spelar också ekonomi och pendlarens resurser för färdmedelsval roll för hur man åker till sitt arbete. Vad som också spelar in när man ser på helheten är till exempel att barnomsorgens regelverk påverkar möjligheten att åka kollektivt. Arbetstidernas förläggning påverkar pendlingsresans geografiska sträckning. Dessutom är det intressant att få exempel på att de olika villkor som gäller för kvinnor och män när det gäller val av färdmedel inte ger så stora skillnader när det kommer till det reella valet av färdmedel. Åtminstone inte för denna undersökningsgrupp, som bestod av småbarnsföräldrar i hushåll där både kvinnan och mannen arbetspendlade. En viktig slutsats är att den förväntade rationaliteten i valet av färdmedel utifrån resans syfte, omgivande förutsättningar och resurser som kan sägas existera i teo-

rin, inte alltid motsvaras av vad som händer i praktiken. Antalet enskilda delar måste kopplas ihop till en helhet när valet av färdstätt skall avgöras och det har betydelse för samhällsplanering och kollektivtrafikens dimensionering.

Vi brukar ha en debattartikel i varje nummer. Den här gången har vi två inlägg i en debatt kring sociologisk teori och forskning om arbetsmarknadens funktionssätt. Bakgrunden till debatten är Michael Tåhlins recension av Bengt Furåkers bok *Sociological Perspectives on Labour Markets* (2005) i nummer 2 sommaren 2007 av Arbetsmarknad & Arbetsliv. Frågan är vad sociologisk teori kan bidra med när det gäller kunskapsutvecklingen kring arbetsmarknadens funktionssätt. Måste det vara nationalekonomernas gebit eller kan även andra ämnen, som till exempel sociologi, ge självständiga bidrag till förståelsen av hur arbetsmarknaden fungerar? Både Tåhlin och Furåker är professorer i sociologi, och deras inlägg skall ses i skenet av den aktuella debatten kring mångvetenskap och disciplinär utveckling.